

Replik

Frihet och förnuft gör en god sociolog?

I sociologisk forskning nr 2, 2007 kunde vi bland några utvalda texter från årets årsmöteskonferens i Lund läsa fil. dr. Sverre Wides text *Sociologi som erotik* (Wide, 2007). Wides text utgjorde på konferensen tillsammans med professor Hedvig Ekerwalds text två uppmaningar att rikta blicken på oss forskande sociologer snarare än på de produkter vi skapar. Det var dock först vid publiceringen av numret av sociologisk forskning som detta slog mig. Denna replik riktar sig till Wides text där jag vill diskutera hans ansats att bedriva sociologi som erotik, vilken sticker ut från den gängse diskussionen om sociologiska teorier och i min mening förtjänar en fortsätt diskussion i en större krets än de som hade tillfälle att besöka teorisessionen under konferensen.

För de som har läst Wides avhandling (Wide, 2005) kommer det inte som någon större överraskning att han för in erotiken i sociologin. Bara genom att titta på avhandlingens första sida, där författarens motto ges – *Ålska och gör som du vill* – förstår vi att hans gärning kräver såväl frihet som hängivelse. Åtminstone i min översättning förstås detta motto som att du så länge du hänger dig fullt ut har rätt – eller till och med förtroende – att hänge dig på det sätt som faller dig i smaken. Det erotiska, eller det hängivna, ska här inte förstås sexuellt. Snarare handlar det om en fråga om metodologisk hängivenhet och frihet. Det handlar om att ta det fenomen som utforskas på allvar och ge sig in i en närkamp med det; att utforska det sociala på det socialas egna villkor, snarare än att stå utanför det som en betraktare som återger vad som kan ses från denna position.

Den fråga som behandlas är ingalunda ny, utan handlar snarare om en långvarig diskussion inom sociologin. Jag vill dock hävda att den alltjämt är aktuell, och jag välkomnar den i nutida svensk sociologi.¹ Den diskussion som Wide för med begreppen *erotik* och *socialitet* liknar i mycket den diskussion som C. Wright Mills för i *Den sociologiska visionen* (Mills, 1971). Den består således av en milt inlindad och varsamt uttryckt, men likväl hård kritik av den utveckling som sociologisk forskning har genomgått. Mills tar sin utgångspunkt i våra klassiska tänkare och visar genom dem hur sociologi är när den är som bäst; när den inte är underkastad en teoriapparat eller en specifik metod, och inte heller använder dessa som rena medel för att uppnå resultat. I kontrast till detta står en stor del sociologi som antingen blir en alltför vag och generell teori eller en alltmer utbredd empiricistisk sociologi som genom förälskelsen i att

¹ Om inte annat känns detta aktuellt som doktorand under de villkor som råder efter förändringen av doktorandutbildning i Sverige 1998, där ansatsen att minska den tid det tar att producera en avhandling inom framförallt humaniora och samhällsvetenskap skulle kortas ner. En tänkbar konsekvens av detta är att avhandlingar inte kan förväntas vara lika genomtänkta eller omfattande som tidigare.

tillämpa en specifik metod begår ett instrumentellt misstag (Jmf Skjervheim, 1992) och därmed blir svag i sin giltighet. Forskning köps upp för sin nytta genom anslag från vetenskapsråd och organisationer vilket bidragit till att friheten att fascineras av något socialt har inskränkts. Den utveckling som Mills reagerar över kan väl knappast sägas ha avstannat. Och även om vi har riktat kritik på vårt hantverk som sociologer genom olika diskussioner om etik, datahantering och validitet så har det inte under min tid inom svensk sociologi förts någon kritik som liknar Mills kriterier för en god sociolog. Wides text och uppmaning gör dock detta och jag vill övergå till några reflektioner av huruvida det är möjligt att bedriva sådan sociologisk forskning i dag.

Klassikerna utgick, i Mills mening, rätt och slätt från sitt problem när de forskade. Deras frihet låg framförallt i att de fascinerades av ett fenomen och ställde sig undrande inför det, vilket resulterade i deras problemformulering. Vartefter deras undersökning fortgick kom såväl teoretiska som metodologiska diskussioner upp och behandlades i anslutning till problemet i fråga. De underkastade sig varken en teori eller en metod, kan vi läsa. Att låta sig underkastas en metod, eller en teori, innebär enligt Mills att vi hindrar oss själva från att arbeta (Mills, 1971:121). Om klassikerna använde sig av någon metod, var det metoden av ett *intellektuellt hantverk*, ett utövande av *sociologisk vision*. Denna metod, om vi vill lära oss den, består enligt Mills av frihet och förnuft!

Det är här på sin plats att fråga vad det innebär att skriva utifrån frihet och förnuft. När våra klassiker var verksamma var de på många sätt pionjärer på sitt fält. De var bland de första som undersökte det som senare har klassats som sociologi. På så sätt stod de med nödvändighet utanför eller före dagens teori- och metod diskussioner. Det var framförallt de själva som utförde de studier som i efterhand har analyserats och gett oss riktlinjer för såväl teoretiska begreppsapparater som tillvägagångssätt för att samla in data. Vi som idag bedriver sociologisk forskning är åtminstone delvis beroende av deras redan formulerade beskrivningar och teorier och kan betrakta oss som Weberianer, Meadianer neo-Marxister etc., och vidareutveckla eller använda redan formulerade teorier eller metoder. Våra nutida studier låter sig inte (åtminstone inte utan ifrågasättande) utföras utan att vi förhåller oss till våra föregångare och framförallt våra klassiker. Det är omöjligt att göra vårt fält nytt och orört igen och stå fria från att förhålla oss till det redan utförda arbetet. Allt eftersom forskningen har utvecklats har själva forskningsprocessen analyserats och därmed splittrats. Genom att identifiera olika delar i processen har problemformulering kommit att stå för sig själv, teoridiskussionen för sig själv och metoddiskussionen för sig själv.² Forsknings-

² Det kanske mest extrema utförandet av detta är American Psychological Associations (APA) manual för hur en vetenskaplig artikel ska skrivas, och om när, hur, i vilken omfattning och i vilken följd delar av skriften ska formuleras. Denna finns även i en sociologisk variant (ASA) med vissa avvikelser från APA i referenshanteringen. Att inte följa manualen kan vara det som faller en spännande text, då den inte håller sig till det förväntade eller snarare krävda formatet. Känslan jag får av APA-manualen är att allt måste paketeras på samma sätt för att vi ska kunna ta ställning till dess kvalitet, avvikelser undanbedes och uppfattas i sig som tecken på dålig kvalitet.

projektet som en helhet (enhet) har splittrats till särskiljda delar som ibland till synes existerar oberoende av sin relation till varandra, som om de inte var nödvändiga för varandra. För klassikerna kan vi dock, enligt Mills, se forskningsprojektet enbart som helhet. Dess olika delar finns enbart, eller är enbart relevanta, i relation till varandra. Utanför den specifika frågan blir de inget annat än abstraktioner utan värde. Men frihet innebär inte enbart att göra som man vill, eller att välja mellan redan fastslagna alternativ. Friheten som Mills poängterar är vår möjlighet att formulera de alternativ som är lämpliga och sedan välja något av dem. Därav krävs också förnuftet som stöd för friheten (Mills, 1971:192).

Wides såväl som Mills kritik mot en sociologi som låter sig underkastas metodologiska regler och teoretiskt tvång är lätt att stämma in i. Forskarens frihet står alltid som ett slagord i den akademiska debatten, men de frågor som jag vill lyfta till Wide, och även andra sociologer, är hur möjligheterna ser ut att bedriva sådan forskning idag. Hur öppet är dagens sociologi för forskning genom en sociologisk vision eller genom (erotisk) hängivelse? I den bästa av världar, i en ideal forskningssituation, kanske forskningen präglas av denna frihet förenad med förnuft. Men det är en formulering som samtidigt kan tyckas få förunnad, då den kräver tid, och ekonomiska anslag. De tankar som mognar inom det intellektuella hantverk som Mills och Wide efterspråkar kräver ofta eftertanke, mognad, och därmed tid. Vilka har rätt och möjlighet att bedriva sociologisk forskning på detta sätt och hur lätt får vi ekonomiska anslag för ett projekt där vi ännu inte tagit ställning till hur metoden, eller teorin för den delen, ser ut? Hur formulerar vi i en forskningsansökan att vi betraktar metoddiskussionen som en berättelse av hur vi kom fram till det vi kom fram till, vilket vi omöjligt kunnat göra på förhand om vi inte vill förhålla oss till redan givna alternativ? Kraven på ställningstagande och positionering på förhand kan uppfattas som så pass omfattande att det inte är helt rumsrent att ställa sig utanför det, eller åtminstone inte om vi ska vara sociologer. Det kan lätt uppstå en klick av "intellektuella fritänkare" inom den stora massan av metodiskt skickliga empiriker. Jag ser på så sätt inga svårigheter att *tala* om sociologen på detta fria, eller erotiska sätt, men desto svårare att *vara* sociolog på det sättet, inom givna ramar för svensk sociologi. Om klassikerna anges som förebilder i detta intellektuella hantverk efterfrågar jag en diskussion om nutida sociologer som behärskar detta, att varken bli teoretiker eller empiriker, utan alldeles lagom i balansen mellan en empirisk verklighet och abstraktioner. Jag efterlyser en diskussion om den gyllene vägen, eller möjligen den få förunnade fria tänkarens sociologi.

Det är mycket möjligt att den sociologiska visionen och sociologi som erotik är åsikter i minoritet, eller att betrakta som ett ideal att sträva efter. Forskningen kan betraktas som om den gått in i en annan fas där detta inte är rimligt önskvärt längre. Men Wides uppmaning visar ändå att tankarna om den fria och förnuftige forskaren lever kvar på sina ställen, även om den här förs med nya begrepp. Jag uppfattar nämligen Wides huvudidé som att sociologen varken bör underkasta sig eller använda sig av sitt studieobjekt som medel för att nå resultat (mål). Det är snarare problemet som ska styra oss, likt en dialog, där vi hänger oss åt samtalet, låter frågor och svar följa på varandra utan på förhand bestämda regler, helt enkelt genom att låta forskningen vara

styr av sin inre logik. Med spänning ser jag fram emot en diskussion om nutida erotiska sociologer och hur diskussionen om sociologi som erotik (eller mildare uttryckt som en sociologisk vision) tas emot i dagens svenska sociologiska forskningsklimat.

Referenser

- Mills, C. W. (1971). *Den sociologiska visionen*. Stockholm: Prisma.
- Skjervheim, H. (1992). Det instrumentalistiske misstaket. In *Filosofi og dømmekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wide, S. (2005). *Människans mått. Om sociologi, statistik och människan som socialt vara*. Stockholm
- Stehag: Symposion.
- Wide, S. (2007). Sociologi som erotik. *Sociologisk forskning*, 2, 80–85.

Jessica Mjöberg